

Doğal Afetler ve Sonrası Gerçekleşen Zorunlu Göçlere Yönelik Sosyal Hizmet Müdahaleleri Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of Social Service Interventions for Forced Migration Following Natural Disasters

ÖZET

Bu çalışmada doğal afetlerin insan yaşamını değiştirici ve dönüştürücü etkilerine değinilmiş olup, doğal afetlerle mücadelede planlamanın ve ön hazırlığın önemine vurgu yapılmıştır. Doğal afetlere yönelik gerçekleştirilen sosyal hizmet müdahalelerinin, afetzedelere sunulan hizmet ve yardımların yeterlilik ve verimliliğini değerlendirmek amaçlanmıştır. Ayrıca, doğal afetler sonrası gerçekleştirilebilecek zorunlu göçlerin nitelikleri gerek afetzedeler gerekse toplum üzerindeki etkileri yine sosyal hizmet perspektifinden incelenmiştir. Afet yönetiminde sosyal hizmetin kritik rolü vurgulanmış olup göç etmek durumunda kalan afetzedelerin sorunları betimlenmeye ve çözüm olarak sosyal hizmetin nerede yer aldığı noktasına ışık tutmaya çalışılmıştır. Çalışmanın, yaşanabilecek büyük ölçekte bir doğal afete karşı öncesinde hazırlıklı olmayı, afet sırasında krizi daha başarılı yönetmeyi ve afet sonrası süreçte eski normallere dönüşü mümkün kılmaya yönelik hizmetlere katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışmada, herhangi bir doğal afet durumunda rol alan paydaşların, alana dair yetki ve sorumlulukları ayrı ayrı değerlendirilmiş olup sosyal hizmetler kapsamında yer alan müdahaleler, psikososyal destek hizmetleri bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca psikososyal desteğe ihtiyaç duyan birey ve grupların ortak özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda; sosyal hizmetlerin ihtiyaç sahibi bireylere kaynak sağlaması, gerekli hizmetleri sunması ve bu kaynakları koordine etme noktasındaki önemli işlevleri vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, söz konusu kaynakların yönlendirilmesi sırasında yaşanabilecek sorunlar ve muhtemel engeller değerlendirilmiş olup, konu ile ilgili çözüm önerileri sunulmuştur. Ayrıca bu çalışma ile ilgili alana dair bulguları tek başlık altında toplayarak kapsamlı şekilde değerlendirmek ve bu değerlendirmeleri birbiriyle bağlantılı şekilde bir bütün olarak ele almak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Deprem, Göç, Psikososyal Destek.

ABSTRACT

This study addresses the changing and transformative effects of natural disasters on human life, and emphasizes the importance of planning and preparation in combating natural disasters. It aims to evaluate the adequacy and efficiency of social service interventions against natural disasters and the services and aid provided to disaster victims. In addition, the characteristics of forced migrations that may occur after natural disasters and their effects on both disaster victims and society are examined from a social service perspective. The critical role of social service in disaster management is emphasized, and attempts are made to describe the problems of disaster victims who are forced to migrate and to shed light on where social service is located in terms of solutions. It is expected that the study will contribute to services aimed at being prepared in advance of a possible large-scale natural disaster, managing the crisis more successfully during the disaster, and enabling a return to old normals in the post-disaster process. In the study; the authorities and responsibilities of the stakeholders who play a role in any natural disaster situation were evaluated separately and the interventions within the scope of social services were discussed in the context of psychosocial support services. In addition, the common characteristics of individuals and groups in need of psychosocial support were tried to be revealed. In this context; the important functions of social services in providing resources to individuals in need, providing the necessary services and coordinating these resources were emphasized. In addition, the problems and possible obstacles that may be experienced during the direction of the resources in question were evaluated and solution suggestions were presented on the subject. In addition, the aim of this study is to comprehensively evaluate the findings in the relevant field by collecting them under a single heading and to consider these evaluations as a whole in connection with each other.

Keywords: Social Work, Earthquake, Migration, Psychosocial Support

GİRİŞ

İnsanların günlük yaşam rutinlerini ortadan kaldırarak can ve mal kayıplarına sebebiyet veren, toplumun müdahale ve adaptasyon kapasitesini aşır dışardan yardım ihtiyacı doğuran ekolojik olaylara afet denir (Akdur, 2000, s. 1-2). Afet yönetimi ise afetin önlenmesi veya afetin vereceği hasarın asgari düzeye indirilmesi amacıyla risk ve kriz yönetimi kapsamında yer alan faaliyetlerin tüm toplumu ele alacak şekilde koordine edilmesini içerir. Burada esas

Süleyman Selvi ¹
Cemile Zehra Köroğlu ²

How to Cite This Article

Selvi, S. & Köroğlu, C. K. (2025). "Doğal Afetler ve Sonrası Gerçekleşen Zorunlu Göçlere Yönelik Sosyal Hizmet Müdahaleleri Üzerine Bir Değerlendirme", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 11(2): 144-154. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15069146>

Arrival: 04 January 2025
Published: 25 March 2025

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

*Bu makale; Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Yönetimi Anabilim Dalında yürütülen "6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi Nedeniyle Uşak'a Göç Eden Afetzedelere Sunulan Kaynak ve Hizmetlerin Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Yönetimi Anabilim Dalı, Uşak, Türkiye.

² Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Uşak, Türkiye.

olan gerek afetlerden önce gerekse afet esnası ve afet bittikten sonraki süreçte gerekli olan kanuni ve kurumsal yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve tüm toplumsal mekanizmaların ve kaynakların etkili bir şekilde kullanılması için yönetilmesidir (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2000, s. 6-18). Afet yönetimi, kolektif çalışmayı gerektiren bir alandır. Bu alanı, afetzedeler, kamusal hizmet veren kurumlar, yerel ve bölgesel kuruluşlar, ulusal ve uluslararası örgütler, STK'lar oluşturur.

Doğal afetler, afetin tüm aşamalarını kapsayan ve riskin her açıdan yönetilmesini içeren bir programı gerekli kılar. Can ve mal kaybını önlemek için, deprem açısından yüksek riskli olan yerlerdeki yapıların dayanıklı hale getirilmesi, sel riski taşıyan alanlarda kanallar yapılması gibi afet gerçekleşmeden önce yapılan çalışmalar, afet öncesi risk yönetim sürecinin bir parçasıdır. Risk gerçekleşikten sonra afetten etkilenen bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması, afet sırası süreci ifade ederken, ihtiyaçlara yönelik müdahale ile birlikte afetten etkilenenlere yönelik rehabilitasyon çalışmaları ise afet sonrasını içeren risk yönetim sürecini betimler (Dey & Singh, 2006, s. 7).

Bu bağlamda, bireylerin iyilik hallerinin sağlanması ve mağduriyete sebep olan koşulların giderilmesi amacıyla risk azaltıcı ya da riski ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaları bünyesinde barındıran, oldukça geniş bir etki alanına sahip olan psikososyal destek hizmetleri önem arz etmektedir (Türk Kızılayı, 2008). Bu hizmetler; psikososyal selametini sağlanması ve sürdürülmesi ayrıca herhangi bir psikolojik rahatsızlığa mâni olunarak tedavinin gerçekleştirilmesi için her türlü iç ve dış desteklerin tamamına tekabül etmektedir (IASC, 2007, s. 16). Bu çerçevede, 2013 yılında oluşturulan Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, psikososyal destek hizmetlerinin sunumundan sorumludur (Kök, 2023).

Doğal afetler, psikososyal destek gerektiren pek çok farklı soruna neden olabilmektedirler. Bu sorunlardan biri de insanların yaşadıkları yeri, belirli bir süre ya da süresiz olarak yer değiştirmesi anlamına gelen, göçtür. Göçler, farklı nedenler dolayısıyla gerçekleşebilmekle birlikte, doğal afetler sonrası gerçekleşen zorunlu göçler, insanların yerinden olmalarına ve buna bağlı olarak birçok zorluğa maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Bu bağlamda, göç hareketinin gerçekleştiği yerlerde afet sonrası kriz yönetim sürecinin devreye girmesi ve afet öncesi hayat şartlarına dönüş sağlanması için gerekli müdahalelerin gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda; afetzedelere, kriz sonrası diğer hizmetlerin yanı sıra psikososyal destek hizmetleri de verilerek afet sonrası kriz yönetim sürecinin başarıyla gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

Bu çalışmanın amacı; doğal afetleri, henüz gerçekleşmeden ve gerçekleşikten sonra normale dönüş çalışmalarına kadar uzanan süreçte sosyal hizmet perspektifinden değerlendirmektir. Bu perspektif sosyal hizmetin sorumluluk ve yetki alanına giren müdahale yöntemlerini içermektedir. Sosyal hizmet alanı, afet yönetim çalışmaları yürütülürken afete yönelik hazırlık aşamasından afet sonrası normale dönüş uygulamalarına kadar kendine yer bulmaktadır. Ayrıca doğal afetler sonrası gerçekleşen zorunlu göçlere yönelik sosyal hizmet çalışmaları, yaşanan afetin sonuçlarını yönetme aşamasında da sosyal hizmetin etkin şekilde yer aldığı ortaya koymaktadır. Türkiye gibi başta deprem olmak üzere doğal afetlere ziyadesiyle maruz kalan bir coğrafyada bu konunun kapsamlı olarak ele alınması elzemdir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2022). Bu çalışma ile kısımlara ayrılmış olarak literatürde yer alan doğal afetler ve sonrasında gerçekleşen doğal afetlerin sonuçlarına yönelik sosyal hizmet müdahaleleri bir bütün olarak ele alınmış, bütüncül bir derleme çalışması olarak sunulması amaçlanmıştır.

DOĞAL AFETLER

Doğal afetler, insanların kontrolü dışındaki olaylardır ve genellikle büyük zararlara ve can kayıplarına yol açarlar. Bunlar arasında depremler, tsunamiler, kasırgalar, sel, volkanik patlamalar ve kuraklık gibi çeşitli doğa olayları yer alır. Dünya genelinde 31 doğal afet görülürken 28 çeşidi meteorolojik kökenlidir. Afetler nedeniyle meydana gelen ölümlerin %60'ı depremlerden kaynaklanmaktadır (AFAD, 2024).

Yeryüzünde gerçekleşen afetlerin çoğunlukla doğal kökenli olduğu bilinmektedir. Fakat afetler, insan eylemleri neticesinde afet niteliği kazanır. Örneğin, deprem tamamen doğal nedenlerle meydana gelen bir olay iken, depremin afet niteliği kazanmasında insan faaliyetleri oldukça etkilidir. Depremin verdiği zayıat incelendiğinde; yanlış zemine imar, inşaat malzemesi kullanımında uygun şekilde hareket etmeme, önlem almama gibi sebepler göze çarpmaktadır (AFAD, 2018).

Türkiye açısından değerlendirildiğinde 31 doğal afet türünden 14 tanesinin yoğun olarak görüldüğü saptanmıştır. Türkiye, bulunduğu coğrafya itibarıyla çok farklı yükseklikte alanlara, farklı yer şekillerine sahiptir ve bunlar, beraberinde çeşitli iklim koşullarını, yağış rejimlerini getirmektedir. Türkiye, ılıman iklim kuşağında bulunan, dolayısıyla 4 mevsimi yaşayan ve 3 tarafı denizlerle çevrili bir konumda yer alır. Bu coğrafi ve fiziki şartlar, birçok iklimik kökenli afeti tetikler (Sertkaya Doğan & Doğan, 2022, s. 320-339). Aynı zamanda Türkiye, jeolojik olarak genç oluşumlu bir arazi yapısına sahiptir ve arazinin altındaki levhalar halen hareketlerini tamamlamamıştır (Ketin, 1968). Gerçekleşen tektonik hareketler de jeolojik kökenli afetlere zemin hazırlamaktadır. Türkiye, depremden

kaynaklı vefat sayısında dünyada üçüncü sırada iken depreme maruz kalan insan sayısı olarak sekizinci sırada bulunmaktadır (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2022). Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en fazla can kaybı yaşandığı deprem, 53 bin 537 vefat ile 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremi olmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2024). Bu depremden 14 milyondan fazla T.C. vatandaşı etkilenmiştir ve 3 milyondan fazla insan bölgeden tahliye edilmek durumunda kalmıştır (Sağiroğlu, Ünsal, & Özenci, 2023).

DOĞAL AFETLER SONRASI GERÇEKLEŞEN ZORUNLU GÖÇLER VE ETKİLERİ

Göç, insanların, dini, iktisadi, siyasi, sosyal vb. sebeplerle hayatlarının tamamını ya da belirli bir kısmını sürdürmek amacıyla gerçekleştirdikleri coğrafi boyutlu yer değiştirme hareketidir. Şahsi sebeplerle gerçekleştirilen yer değiştirme hareketi ve bu sırada taşınan eşyaların tümü, göçün bir parçasıdır (Çağlayan, 2006, s. 67-91). Göç, insanların istekleriyle gerçekleşebilecek bir olgu olduğu kadar zorunlu olarak yani irade dışında da gerçekleşebilecek bir olgudur. Göç, bireysel ya da toplu olarak da gerçekleşebilir. Göç sebeplerinin bilinmesi, göçün etki boyutunun anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Bu bağlamda, ülkemizde iç ve dış göçler görülmektedir. Yurt sınırları içerisinde gerçekleşen göçler, iç göçlerdir. İç göçler; mevsimlik, sürekli, zorunlu-gönüllü ve emek göçleri olarak sıralanabilir. Mevsimlik göç, daha çok tarım işçilerinin başka bölgelere giderek çalışması ve sonrasında yaşadığı bölgeye geri dönmesidir. Sürekli göç, insanların başka bir yere zorunlu veya gönüllü olarak tamamen yerleşmesidir. Emek göçü, yoksulluk nedeniyle başka yere gidip orada çalışmak niyetiyle gerçekleşir. Zorunlu ve gönüllü göç de olgunun isteğe bağlı ya da mecburi durumda gerçekleşmesi koşullarında değerlendirilebilir. Dış göçler ise yurt dışına doğru gerçekleşen göçlerdir. Dış göçler, kendi aralarında, beyin göçleri, işçi göçleri ve mübadele göçleri olarak ayrılabilir. Beyin göçü, nitelikli-egitimli kişilerin az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere gitmesidir. İşçi göçü, kendi ülkesi dışına çalışmak için giden kişileri kapsarken mübadele göçü, devletlerin anlaşması kapsamında ülke nüfusunda azınlıkta bulunan kişilerin yer değiştirmesidir (Terzi & Koçak, 2012).

Göç olgusu, sadece coğrafi boyuttan ibaret bir nüfus hareketi değildir. Göç, coğrafi boyutun yanında; ekonomik, siyasi ve sosyokültürel boyutları da barındıran bir olgudur. Bu bağlamda göç, toplumsal ve mekânsal olarak ciddi bir değişikliğe sebebiyet vermektedir. Göçmenler, göç ederek sadece fiziki mevcudiyetlerini değil, yaşadıkları yerlerin sosyokültürel unsurları başta olmak üzere birçok unsurunu göç ettikleri yerlere taşımaktadırlar ve tüm bunlar toplumsal etkileşimi sağlamaktadır. Çünkü göç, kültürel ve coğrafi boyutta iletişim sağlanmasına sebep olur, eylemlerin örüntüleri karşılıklı beslenir ve bunun sonucunda yeni fikirler ortaya çıkar. Kültürlerin çeşitlenmesi yoluyla da kültürel zenginlik meydana gelir (Keskinel & Doğan, 2020).

Göçün toplumsal ve mekânsal yapıya etkisi göçün gerekçesine göre farklılaşmaktadır. Göçler, tercihe bağlı ve zorunlu olarak gerçekleşebilir. Afetler de zorunlu göçün gerekçelerinden biridir. Nitekim Türkiye'nin kuzeybatısında yer alan ve sanayi faaliyetleri nedeniyle oldukça yoğun bir nüfusun yaşam alanı olan Kocaeli ve Sakarya illeri 17 Ağustos 1999 yılında büyük bir depremle sarsılmıştır. Söz konusu depremde 25 binden fazla insan göç etmek zorunda kalmıştır (Südaş, 2004). Yakın tarihte (23 Ekim 2011) Van ve çevresi depreme maruz kalmış ve bu deprem sonrası da benzer şekilde göçler gerçekleşmiştir (Deniz, Yıldız, Parin, & Erdoğan, 2017).

Afetler sonrası görülen zorunlu göçler, afetzedelerin hazırlıksız olması nedeni ile göç ettikleri yerlerde bazı sosyoekonomik sorunlarla mücadele etmelerine sebebiyet vermektedir. Göç edilen yerdeki toplumsal yapı, afetzedeleri olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Bu olumsuz etkinin en somut karşılığı, sosyal ayrışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal ayrışma, mekânsal boyutta kendini farklı yerleşim alanlarında kümelenen afetzede göçmenler olarak göstermektedir. Bu durum, göçmenlerin kendilerini güvende hissetmemesi dolayısıyla yalnızca kendi koşullarını deneyimleyen insanlarla beraber yaşama eğilimiyle açıklanabilir. Belirli alanlarda kümelenerek yaşamının sonucu ise gecekondulaşma yani çarpık kentleşmedir (Kılınç & Bezci, 2014).

Genel olarak değerlendirildiğinde zorunlu göçler; yoksulluk, şehirlerdeki temel imkanlardan yararlanamama, olumsuz eğitim ve sağlık şartları, gecekondulu mahallelerinde yaşam sürdürme, kent mekânında marjinalleşme, şiddete meyilli olma gibi birçok toplumsal problemin gelişmesine sebep olmaktadır (Ökde, 2023). Toplumsal yapıda görülen bu sorunlar ve bu sorunlara karşı önlem alınmaması beraberinde başka olumsuzluklar da getirmektedir. Göç ve yoksulluğu ya da daha geniş anlam karşılığıyla yoksunluğu bu açıdan ele almak mümkündür. Yaşamın sürdürüldüğü yeni çevrede düşük sosyoekonomik düzey, şartları zorlaştırırken, yeni bir hayat inşa etme mücadelesi de sürdürülen hayatın daha da zorlaşmasına neden olabilmektedir.

DOĞAL AFETLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİ

Afetlerde sosyal hizmet, afetlerin bireyler üzerindeki etkilerini mümkün olduğunca azaltma, afetten etkilenen bireylerin acil ihtiyaçlarına karşılık verme, gerekli sosyal yardım, destek ve hizmetleri sunma ve sonraki süreçte, toplumsal yapının yeniden inşa edilmesine yönelik çalışmaları içeren bir uygulama sahasıdır (Özçelik, 2020). Bu

sahada görev alan sosyal çalışmacılar, afetlerin sebebiyet verdiği psikososyal ve ekonomik sorunları ele alarak, afetten etkilenenlerin gereksinim duydukları hizmetleri sağlarlar. Temiz su ve gıda, güvenli barınma, psikososyal destek, eğitim desteği, istihdam olanağı sağlama vb. tüm yardım hizmetleri, bu hizmetler arasında sayılabilir. Tüm afet süreçlerine hazırlık, afete yönelik risklerin azaltılması, bireysel ve toplumsal olarak afetlerle baş edebilme kapasitesinin geliştirilmesi, uygulama alanının kritik noktalarıdır. Nitekim kaynağı ne olursa olsun doğal afetler, günümüzün en önemli sorunları arasında yer almaktadır. İklim değişikliği, su kaynaklarının kıtlaşması, nükleer kazalar, çevreye duyarlı her bireyin endişe duyduğu sorun alanları haline gelmiştir. Doğal afetleri önlemek mümkün değildir ancak etkili müdahalelerle sonuçları hafifletilebilir (Yeşildal, 2020).

Bu açıdan, afetlere müdahale aşamasında, sosyal çalışmacılar, profesyonel bakış açıları ve sahip oldukları mesleki bilgi, beceri ve tecrübeleri ile müracaatçı üzerinde etki oluşturmaktadırlar. Bu etkinin sağladığı avantaj, müdahalenin tüm süreçlerinde uygulamayı gerçekleştiren uzmanların lehinedir. Sosyal çalışmacılar, afetin tüm aşamalarında etkin bir hizmet sunumuna katkı sağlarken, afet yönetimine dair söz konusu faaliyetleri değerlendirme ve geliştirmeye yönelik işlevleri de yerine getirmektedirler. Dolayısıyla, sosyal çalışmacıların, afet yönetimine dair mevzuat düzenlemelerinden, afetten sonra görülen psikososyal sorunların sağaltılmasına uzanan geniş bir alanda faaliyet göstermeleri söz konusudur (Artan & Özkan, 2020). Bu kapsamda, sunulan psikososyal destek hizmetleri, insanların afet sonrasında, afet öncesi normallerine dönebilmeleri adına gerçekleştirilen önemli bir sosyal hizmet uygulamasıdır. Psikososyal kavramıyla, etkileşim halindeki birey ve bireylerin mensubu oldukları topluluklar ele alınmaktadır. Psikososyal destek hizmetleri, şahsi taleplerden ayrı, bireylerden tüm topluma kadar yayılan, muhabata aldığı birey ve toplulukların tam iyilik halinin sağlanması için, ilgili mevzuata hâkim olan, risklere karşı önceden eylem planı hazırlayabilen bir müdahale aracıdır. Tüm bunlar değerlendirildiğinde, psikososyal destek hizmetlerinin, geleneksel psikolojik danışmanlık hizmetlerinden farklı, kapsamlı ve daha geniş bir perspektife sahip olduğu söylenebilir (Demirelli & Sargin, 2023).

Bunun yanı sıra psikososyal destek hizmetleri, afete maruz kalan bireylerin yerel kaynaklara rahatlıkla ulaşmasını sağlamakla birlikte psikolojik sağlığını da korumayı hedefler. Psikolojik sağlığı tesis edebilmek adına sosyal kaynaklardan yardım alan psikososyal destek, kişinin kendini anlama, farklı stratejilerle olduğundan daha iyi hissetme, çevresine yararlı olma süreçlerini takip eder. Bireyleri afetin olumsuz etkilerinden korumayı amaçlayan psikososyal destek, başa çıkma, toparlanma ve iyileşme basamaklarından oluşur. Nitekim afet sonrası sürecin getirdiği olumsuzluklara maruz kalan bireylerin, çevresiyle etkileşim halinde olması ve sosyal ihtiyaçlarını karşılaması, psikolojik anlamda önemli yararlar sağlayacaktır. Ayrıca rutinler oluşturmak veya eski rutinleri sürdürmek de psikolojik iyilik halini sağlamak açısından oldukça önemlidir (Karancı & Ünal, 2023).

DOĞAL AFETLERE YÖNELİK PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETLERİ

Psikososyal destek, psikolojik ya da psikiyatrik tedavi amacı taşımayan, afet durumu ve acil durum sonrası gerçekleşebilecek psikolojik uyumsuzlukların ve bozuklukların önlenmesi amacıyla gerçekleştirilen uygulama olarak tanımlanabilir. Bu uygulamayla aile ve toplum düzeyinde ilişkilerin yeniden inşa edilmesi, geliştirilmesi, afetzedelerin yaşam normallerine dönme sürecindeyken kendi kapasitelerini fark etmeleri ve güçlendirilmeleri sağlanır. Psikososyal destek, toplumda gelecekte ortaya çıkma ihtimali bulunan afet durumu ve diğer acil durumlarla baş etme, iyileşme, kendi kendine yetme yeteneklerinin kazanılmasını ve hizmet sunanların desteklenmesini kapsayan ve afet sürecinin bütün aşamalarında yürütülen çok disiplinli hizmetlerin hepsini kapsar (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024).

Afet ve acil durum psikososyal destek çalışmaları, “gereksinim ve kaynakların tespit edilmesi, psikolojik ilk yardım, sevk etme ve yönlendirme, bilgi merkezi oluşturma, toplumu harekete geçirme, sosyal projeler ve eğitimler, çalışana destek, izleme ve değerlendirme” başlıkları altında ele alınabilir (Şavur & Arslan Tomas, 2010).

Gereksinim ve Kaynakların Tespit Edilmesi: Psikososyal müdahalenin ilk aşamasıdır. Bu aşama, afete maruz kalmış birey ve toplulukların ve gereksinimlerinin belirlenmesini içerir. Sonrasında bu olumsuzluklara karşılık, kamusal kaynak ve hizmetlerin temel hatlarıyla belirlenmesi sağlanır (Demiröz & Tomas, 2019, s. 43-48).

Psikolojik İlk Yardım: Gereksinim ve kaynak tespiti ile birlikte uygulanan psikososyal müdahaledir. Psikolojik ilk yardım, afetzedelerin hislerini ve yaşadıklarını ifade etmelerine imkân sağlar. Afetzedelere yönelik rehabilite edici uygulamalarla, afetzedelerin yaşadıkları ve hissettiklerini anlamlandırmalarına yardımcı olmayı hedefler (Emirza & Gülirmak Güler, 2023, s. 80).

Sevk Etme ve Yönlendirme: İhtiyaç ve kaynak belirleme aşamalarında psikolojik ve psikiyatrik rahatsızlığı teşhis edilenlerin, tedavi amacıyla bölgedeki uzmanlara yönlendirilmesini kapsayan psikososyal müdahale biçimidir (Kızılay, 2008).

Bilgi Merkezi Oluşturma: Bilginin, ihtiyaç duyan kişilerle paylaşıldığı, ihtiyaçların ve kaynakların bir araya getirildiği, kolay ulaşılabilen ve kullanışlı bir bilgi merkezinin oluşturulması oldukça önemlidir. Bilgi merkezi, gerçekleşen afet ve acil duruma ilişkin bilgilerin yanında, tespit edilen ihtiyaç ve mevcut kaynakların bilgilerinin de bir araya getirildiği bir sistemdir (Demiröz & Tomas, 2019, s. 43-48).

Toplumu Harekete Geçirme: Afet sürecine maruz kalan toplumun, temel gereksinimlerini temin etmek için insanların eyleme geçirilmesini ifade eder. İnsanların toplu bir şekilde harekete geçmesini sağlamaktaki temel amaç, afeti tecrübe eden bireylerin kendi kendilerine yardımcı olabilmelerini sağlamaktır. Bu doğrultuda eylem planı oluşturulması, sürecin takibi ve analizi önem taşımaktadır (Kızılay, 2008).

Sosyal Projeler ve Eğitimler: Sosyal projeler; afetzedelerin, ailelerin ve toplumun ihtiyaçları ve problemleri doğrultusunda eyleme geçmelerine ve başa çıkma kapasitelerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Böylece afetzedelerin yaşamlarını yeniden kontrol etmeleri ve sorumluluk almaları mümkün hale gelecektir. Eğitimler, en çok kullanılan psikososyal müdahaleler arasında yer almaktadır. Bu açıdan, hem afetten etkilenenlere hem de psikososyal destek uygulamalarında çalışılan ve çalışma ihtimali bulunan kişilere eğitim aracılığıyla ulaşmak önemlidir (Demiröz & Tomas, 2019, s. 43-48).

Çalışana Destek: Afet ve yardım çalışanlarına yönelik gerçekleştirilen psikososyal müdahalelerdir. Bu müdahaleler; afet durumlarında hizmetler sunulurken kullanılacak bilgilerin saha personeline ulaştırılması, paylaşım ve destek için toplantıları yapılması, saha personelini olumsuz etkileyen faktörlerin tespit edilmesi ve azaltılması amacıyla gerçekleştirilen etkinlikleri kapsamaktadır (Alakara Özcan, 2018).

İzleme ve Değerlendirme: Gerçekleştirilen müdahalelerin ne derecede hedefe ulaştığının tespit edilmesini sağlayan önemli bir araçtır. İzleme ve değerlendirmenin amacı, bir taraftan müdahalenin etkilerine ve uygulama alanlarına dair bulgular edinirken diğer taraftan da gelecekte yapılması planlanan hizmetlere yönelik veri toplanmasını sağlamaktır (Salman, 2014).

Afetler sonrasında görülen tepkileri makul düzeye indirmek için ve karşılaşılan sorunlarla başa çıkmada kullanılacak olan psikososyal destek çalışmaları, afetzedelerin fiziksel ve duygusal acılarını azaltma, afet öncesi yaşantıya dönüşü kolaylaştırma, yaşanan süreçle mücadele edebilme temelinde gerçekleştirilen uygulamalardır. Uygulamalar, ülkenin afet yönetimi planına, afet dönemine ve insanların sürece dair tepkilerine göre farklılık göstermektedir. Psikososyal destek uygulamalarının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, toplumun afetlere ve sonuçlarına karşı mücadele etme kapasitesini artıracaktır. Bunun yanında maruz kalınan problemlerin gündemde tutulması, afetlerde psikososyal destek uygulamalarının öneminin kavranması açısından değerlidir. Bu açıdan, sosyal hizmet meslek profesyonelleri olarak sosyal çalışmacıların, bireylerin ve toplumların hayatını tamamen değiştiren afet koşullarına yönelik psikososyal destek uygulamalarına katkı yapması da önem arz etmektedir (Oktar & Uyanık Negiz, 2023).

Psikososyal destek çalışmaları, afet esnasında olduğu kadar afet sonrası dönemde de kendisine uygulama alanı bulur. Nitekim afetlere bağlı olarak zorunlu göçler gerçekleşebilir. Göçün bizzat bireyi etkileyen psikolojik olumsuzluklarının tesirini azaltabilmek için yapılacak olan bilinçlendirme çalışmaları ve uygulamalar, kişinin tecrübe ettiği olayları kavrayabilmesi ve yaşadığı psikolojik sorunlara çözüm ortaya koyabilmesi adına önemlidir. Buradan hareketle, psikolojik iradeyi artırmak için psikososyal destek uzmanlarına büyük görevler düşmektedir. Sosyal destek paydaşlarının görevleri anlaşıldığında ve konuya ilişkin farkındalık geliştiğinde, göç travmasına sebebiyet veren unsurların da ortadan kaldırılması mümkün hale gelecektir. Sosyokültürel ve psikolojik adaptasyon sağlayarak toplumun sağlıklı bir bireyi olması ve toplumsal refaha katkıda bulunması beklenen göçmenlerin, travmatik tecrübelerini atlatabilmesi, stres kaynaklarını ortadan kaldırabilmesi ve öz kontrollerini kazanabilmeleri için güçlendirme çalışmalarının yapılması gereklidir (Sırma & Aslan, 2024). Bu bağlamda, yapılacak çalışmaların verimli olabilmesi, paydaşların yükümlülüklerini yerine getirebilmesi ve ortak bir bilinçle eyleme geçebilmesi önem arz etmektedir.

AFETLERE YÖNELİK ETKİN KRİZ YÖNETİMİ

Afetler; yaşamsal, çevresel veya ekonomik olarak yıkıcı sonuçlara sebep olan, toplumda var olan kaynaklar ve bireylerin kendi imkânları ile her zaman başa çıkması mümkün görünmeyen olaylardır. Afetler; ölüm, yaralanma, barınma yerlerinin kaybı, zorunlu göç, ekonomik gelir kaybı gibi pek çok olumsuz sonuçları olması dolayısıyla kriz türleri arasında yer alırlar (Demirtaş, 2000). Kriz kavramı, afet kavramını da kapsamaktadır. Afetler, yol açtıkları riskin denetimi açısından daha zor bir karakteristiğe sahiptirler (Örçen Güler & Azimli Çilingir, 2020). Afetlerin krize neden olacağı aşama ise afetlerin kapsamına ve şiddetine bağlı olarak farklılık göstermektedir. İlgili literatür incelendiğinde; bir afetin kriz olarak ele alınması için, afetin bir yerleşim yerlerinde gerçekleşmesi hem can hem mal

kaybına ya da bunlardan en az birine sebep olması gerektiği, üzerinde ittifak edilen hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilici, 2021).

Afet yönetimi ise, afetin gerçekleşmeden önlenmesi veya afetin neden olacağı zararların asgari düzeyde kalması için risk ve kriz yönetimi bağlamında yapılanların tümünü ifade eder. Faaliyetler, toplumun tamamını ele alacak şekilde organize edilir; afetin tüm aşamalarında gerekli olan bütün düzenlemeler gerçekleştirilir, kamusal imkânlar, etkin bir uygulama ortaya koymak için yönetilir (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2000, s. 6-18). Afet yönetimi; karmaşık, çok yönlü ve birçok disiplini ihtiva eden bir sürece ihtiyaç duyduğu için bütünlük bir afet yönetim mekanizması oluşturulmalıdır. Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü "bütünlük afet yönetimi" kavramını şu şekilde tanımlar: Afet yönetimi aşamasında önleme, hasarın azaltılması, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarındaki çalışmalarında toplumun mevcut olan tüm güç ve kaynakların kullanılarak afet koşullarıyla mücadele edebilen bağlılık kazanmış bir toplum yapısı hedefleyen yönetimdir (AFAD, 2014).

Bir afetin kapsamı, afetin maddi boyutundan, çevreye etkisinden, yerleşkelerin tahrip olmasından, afete maruz kalanların ekonomik düzeyinden, eğitim seviyesinden, afet öncesi bireylerin ve makro düzeydeki politikaların yeterlilik düzeyinden, sanayi bölgelerinin riskli alanlara yakınlığından etkilenmektedir (Özçelik, 2020, s. 49). Afet, doğal bir olaydır fakat krize sebebiyet vermesi genelde doğal sebeplere bağlı değildir. Bireylerin bilgi ve farkındalık düzeyi, iskân tercihleri vb. insana bağlı etmenler, afetlerin kapsam ve şiddetini belirlemede oldukça etkilidir. Tüm bu etmenler değerlendirilerek kriz planları ve planları uygulamak üzere de kriz merkezleri oluşturulur (Genç, 2009).

Ancak kriz merkezlerinin oluşturulması, kriz yönetimi konusunda tam anlamıyla yeterli olmamaktadır. Kriz merkezlerinde görev yapan personelin özellikle kriz yönetimi, halkla ilişkiler, ekip çalışması, psikoloji ve çağdaş yönetim teknikleri alanlarında yetkin olması gerekmektedir. Ancak ne yazık ki kriz durumlarında kriz merkezlerinde yapılan çalışmalar, ilgili personel tarafından günlük ve rutin hizmetler şeklinde algılanabilmektedir. Günlük işleyişle bir krizi başarı ile yönetmek ise mümkün olmamaktadır (Övgün & Gül, 2019). Ülkemiz özelinde değerlendirildiğinde, Türk kamu yöneticilerinin, bürokratik engeller nedeni ile afetler sonrasında yaşanan kriz durumlarına müdahale etme noktasında gerekli olan, olağan dışı ve esnek müdahale yöntemlerinden kaçınmakta oldukları ve kriz yönetim sürecinde paydaşlarla çalışma konusunda çekimser oldukları dikkati çekmektedir. Dolayısıyla afetlere müdahale konusunda, mevzuata bağlı olarak kriz ortamlarında hızlı karar alma ve uygulamaya geçiş konusunda yavaş kalınmaktadır. Mevzuata bağlılık, kriz ortamlarında kamu yöneticilerinin inisiyatif almalarını engelleyerek esnek bir yönetim anlayışını benimseyememelerine neden olmaktadır. Kamu yöneticilerinin mevzuata olan bağlılıkları ayrıca olağanüstü kriz durumlarında yeni yönetim becerilerini uygulamalarını zorlaştırmaktadır (Aykaç, 2001).

Kriz yönetim süreci, afetten hemen sonraki zaman diliminde oldukça önem taşımakta ve özellikle afet sonrası gerçekleşen kitlesel göç hareketleri de bu sürece dâhil edilmektedir. Afet sonrası yaşanan yıkımlar hem toplumsal hem de ekonomik anlamda yeni yapılanmalara sebebiyet verdiği için sosyolojik boyutta da afet ve göç olgularına odaklanılması gerekmektedir. Afetlerden sonra gerçekleşen göçler, iç göçler olarak gerçekleşse de dağınık ve düzensiz nitelikli olmalarından dolayı süreç, kendi doğal akışına bırakılmamalıdır. Göç hareketlerinin büyüklüğü ve göç eden bireylerin olumsuz koşulları göz önüne alındığında, göç hareketleri müdahaleye yani yönetilmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Afetler sonrası gerçekleşen zorunlu göçler, doğal bir sonuç olarak karşımıza çıksa da kendi akışlarına bırakıldıkları takdirde; sosyoekonomik, kültürel vb. başka sorunlar da teşkil edecek bir krize dönüşebilirler. Göç eden grupların demografik ve sosyoekonomik özelliklerine göre kırılğan gruplarda yer alması da muhtemeldir (Yılmaz & Şikar, 2023). Bu gruplar, başta barınma olmak üzere birçok sorun yaşayabileceği için gerekli önlemler alınmalı ve göçmenler mevcut olan kaynaklar ve hizmetler ile buluşturulmalıdır. Sürecin planlı şekilde organize edilmesi, bireysel mağduriyetleri çözmekle kalmayıp aynı zamanda toplumsal bir krizin de önüne geçilmesini sağlayabilir. Göçlerin kalıcı veya geçici nitelik taşıması da sürecin yönetimine dair planlamalarda büyük önem arz etmektedir. Göçmen afetzedelerin takibi yapılmalı ve afet öncesi normallerine dönene ya da kendi istekleriyle müdahalelerden yararlanmak istemeyene kadar afet sonrası kriz yönetim programının parçası olarak yer almalıdırlar.

AFET KAYNAKLI RİSKLERİN YÖNETİMİNDE ETKİN KRİZ İLETİŞİMİ

Kriz iletişimi, gelişimini yakın tarihe dayandırmasıyla sebebiyle yeni bir konudur. Krizlerin iletişim boyutu, kriz konusunda çalışan araştırmacılar tarafından uzun bir süre ihmal edilmiş ve bağımsız bir çalışma alanı olarak değerlendirilmemiştir. Kriz iletişimi, tarihte ilk kez 1986'da Çernobil faciası sonrası Avrupa'da gündeme gelmiştir. Çernobil faciasının ardından hükümetin hiçbir bilgi vermemesi ve sonrasında da eksik ve saptırılmış bilgi paylaşması ve bunun sebebiyet verdiği kötü sonuçlar, krizlerde iletişimin öneminin kavranmasında büyük pay sahibi olmuştur (König, 1991). Sonraki dönemde ise kriz iletişimi; zaman içerisinde gelişimini sürdürerek kendisine, afetler özelinde ayrı bir gelişme alanı bulmuştur.

Etkili bir kriz iletişim planı, afetten etkilenen ve afet riski altında bulunan toplulukları güçlendirmeye, onların sosyal uyumunu arttırmaya yardımcı olur ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlar. Nitekim bu amaçla oluşturulmuş uluslararası iş birliğini ve desteği hedefleyen küresel erişim ağları mevcuttur. Örneğin 2009 yılında kurulan ‘‘Afetten Etkilenen Topluluklarla İletişim Ağı’’ (CDAC) iletişime, toplum katılımına, afetten etkilenen insanlara ve hesap verilebilirliğe öncelik veren dünyanın en büyük insani yardım ve medya geliştirme kuruluşlarının küresel ittifakı ile kurulmuş bir iletişim ağıdır (CDAC Network, 2009).

Afet yönetim planının her bir basamağında etkili iletişim planlaması, kriz yönetiminin başarısındaki en kritik faktörlerden birisidir. Başarılı bir risk ve kriz yönetimi ile afetler kısmen ya da tamamen durdurulabilir, kontrol edilebilir ya da zararlı etkileri en aza indirilebilir durumdadır. Başarılı bir risk ve kriz yönetimi için bilgi ve iletişim, en değerli yardım biçimlerindedir. Afetlerde kriz iletişimi; halkın bilgiye ihtiyaç duyduğu acil durum sırasında riski azaltmak ve yönetmek için ortaya çıkar. Bir afet durumunda yıkıntılar altında, çatıların tepesinde kalan afetzedelerin öncelikli ihtiyacı; etrafında gerçekleşenleri, yardım hizmetlerine nasıl, ne zaman ve nereden erişebileceklerini, yardım ekibiyle nasıl bağlantı kurabileceklerini ve ailelerinin akıbetini öğrenmeleridir. Bu nedenle, afetlerde bilgi ve iletişimin doğru yönetilmesi hayat kurtarıcıdır (Zengin Demirebilek & Şahin, 2023). Afetlerde kriz iletişimi; zararın minimize edilmesi, acil durum müdahalesi süresi, rehabilitasyon ve yeniden yapılanma da dahil olmak üzere afet sonrası acil durum planlarını içerir. Kamuoyunun bilinçlendirilmesinde iletişim yöntem ve tekniklerini kullanır (Khumairoh, Widana, & Sumantri, 2021). Bu nedenle, kriz yönetimi için genel kabul gören kriz yönetim ve tekniklerine dair çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur. Ülkemiz açısından değerlendirildiğinde; Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, bu kapsamda, kriz sürecinde iletişim yönetimine ilişkin bir model oluşturmak üzere ‘Kriz İletişim Yönetimi Rehberi’ hazırlamıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, 2020).

Bu bağlamda, risk yönetiminde stratejik iletişim planının ilk adımı, bir iletişim ekibinin kurulmasıdır. Bu ekibin görevi, krizi yönetmek değil; kriz anında kriz yönetim ekibine, kamuoyuna, medyaya, afetten birinci derece etkilenen afetzedelere hızlı ve etkin bilgi akışını sağlamaktır. Kriz iletişim ekibinin sorumlulukları; afet anında iletişim ve koordinasyonu sağlamak, bilgi toplamak, ekiplere ve kamuoyuna doğru bilgiler aktarmak, mesaj oluşturmak, uygun iletişim kanallarını kullanmak, dezenformasyonun önüne geçmek ve afetzedelerin yakınlarıyla iletişim halinde olmasını sağlayacak ağı yönetmektir. Bu açıdan, iletişim ekibinin bölgedeki ve merkezdeki kriz yönetim ekibi tarafından tanınması ve hangi durumda kiminle görüşüleceğinin, kimin hangi görevi yapacağını ve bu ekibe nasıl ulaşılabileceğinin belirlenmesi gerekir. Buna ek olarak iletişim ekibi; hedef kitlenin mesajın içerdiği kelimelerin, sembollerin, görüntülerin ve seslerin anlamlarını bilmeme olasılığını dikkate almalıdır. Zira mesajların doğru anlaşılması gerekmektedir. Kriz anında üst yönetime gidecek bilgilerin eksik olmaması için farklı bakış açılarını yansıtan raporların hazırlanması, tehlike ve risk faktörlerinin gizlenmemesi, hataların örtbas edilmemesi gerekir. Kriz iletişim sözcüsü, medyaya doğru bilgileri paylaşmalı ve bu bilgilerin kitlelere ulaşmasını sağlamalıdır (Arslan, 2023).

Sosyal hizmet meslek ve disiplini bağlamında değerlendirildiğinde, doğası gereği insanlarla her an etkileşim içerisinde olmayı gerektiren bir alan olması dolayısı ile sosyal hizmetlerin sunumunda iletişim yönetiminin önemli bir yeri vardır. Risk ve kriz iletişim stratejileri, sosyal hizmet mesleğinin afet dönemlerindeki rol ve sorumluluklarının gerçekleştirilmesine destek sağlar. Temeli insan hakları ve sosyal adalete dayanan sosyal hizmet mesleği, risk ve kriz iletişim planlarının araçlarından ve yöntemlerinden faydalanır (Kök, 2023). Bu açıdan, afet yönetiminde stratejik iletişim planları, sosyal hizmet kurumlarının ve sosyal çalışanların hedef gruplarla hızlı, etkili ve doğru iletişim kurmasına imkân sağlar. Nitekim işlevsel bir risk ve kriz iletişim planı, dezavantajlı grupların ve toplumun risklere karşı bilgilendirilmesine yönelik doğru mesajlar oluşturulmasını sağlar. Ayrıca afet sırasında gerekli bilgilere çabuk ulaşılması, kaynakların koordinasyonu, afet yönetim ekibiyle hızlı iletişim sağlanması, afetzedeler için iş birliği yapılacak kurumlarla iletişimin hızlanması, medya aracılığıyla kitle iletişiminin kolaylaşması gibi konularda sosyal hizmet kurumlarına ve sosyal çalışanlara destek sunar.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, afetler ve sonuçları bağlamında sosyal hizmet disiplini ve kurumlarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. Konuya ilişkin benzer çalışmalarda (Artan & Özkan, 2020; Özçelik, 2020) afet yönetiminde ve afet sonrası koşullarla mücadelede sosyal hizmetlerin önemine dikkat çekilmektedir. Alana dair literatürdeki çalışmalar, afet yönetimine ilişkin hazırlıkların önemine vurgu yapmaktadır. Afet yönetimi, afet öncesi hazırlıklar ile başlar ve burada planlama esastır. Planlamalar birçok açıdan yapılan değerlendirme ile oluşturulmalı ve müdahale için multidisipliner bir çalışma esas alınmalıdır. Bu kapsamda, kurumların ve disiplinlerin sorumlu ve yetkin olduğu alanlar mevcuttur. Nitekim ülkemiz açısından, AFAD Başkanlığı tarafından oluşturulan ‘‘Afet Yönetim Stratejisi’’ ve ilgili afet mevzuatları incelendiğinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının afet müdahale süreçlerine yönelik sorumluluk sahibi olduğu üç alan belirlenmiştir. Belirlenen alanların dayanağını ise 3 ayrı mevzuat oluşturur. Bu

alanlar: “Aynı bağış, depo yönetimi ve dağıtım” ı içerisine alan “sosyal yardımlar”, “psikososyal destekler” ve “risk altındaki gruplara yönelik çalışmalar” dır (Koç & Yalçın, 2023). İlgili mevzuat ise: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983), Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği (2013) ve Türkiye Afet Müdahale Planı’dır (2014).

Doğal afetler bağlamında değerlendirildiğinde sosyal hizmet mesleği, başta kişinin ruhsal ve psikolojik iyilik halini esas alarak pek çok faaliyet gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler, psikososyal destek faaliyetleri kapsamındadır (AFAD, 2014). Buna ek olarak sosyal hizmet, risk yönetimine paralel bir şekilde diğer faaliyet alanlarında da etkin olarak yer alır. Faaliyetler, afet öncesinde yapılan hazırlıklardan, afet sonrası normale dönüş sürecine kadar kapsayıcı şekilde tamamlanmaya çalışılmaktadır. Nitekim önceden yapılan hazırlıklar ile doğal afetler önlenemez ancak alınacak önlemler ile afetin sonuçları hafifletilebilir ve sonrasında da afetin sonuçlarıyla mücadele etmek mümkün hale gelebilir. Afetlerle baş edilmesi mümkün olduğu müddetçe de kurumların ve disiplinlerin müktesebatına pek çok tecrübe kazandırır. Ülkemizde, doğal afetlere yönelik ilk politika düzenlemeleri, 1939 Erzincan Depremi sonrasında yapılmaya başlamıştır. 1959 tarih ve 7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” ile de konuya ilişkin mevzuat açığı kapatılmaya çalışılmıştır. Türkiye’de afet yönetimi ve koordinasyonu alanında dönüm noktası ise 17 Ağustos 1999 Marmara-Gölcük Depremi’dir. Çok sayıda can kaybına ve büyük çaplı hasara sebebiyet veren Marmara-Gölcük depremi, ülkemizde afet yönetimi hususunun yeniden değerlendirilmesi mecburiyetini kanıtlamıştır (Yazıcıoğlu & Aktel, 2024). Nitekim afetler gerçekleştikten sonra, farklı düzeylerde birçok sonucu ortaya çıkmaktadır. Afetlerin sebep olduğu olumsuz sonuçlar, mikro düzeyde olduğu kadar makro düzeyde de değerlendirilebilir. Makro düzeyde değerlendirilmesi gereken sonuçlardan biri de zorunlu göçlerdir.

Uluslararası Göç Araştırma Merkezi raporuna (2016) göre; 2009 yılından 2016 yılına kadar göç eden her iki kişiden biri, bir afet nedeniyle yer değiştirmiştir. Yoğun şekilde göç alan yerlerde, altyapı yetersizliği, kültürel çatışma, plansızlık, temel ihtiyaçlara erişimde mahrumiyet gibi sorunlar kendini göstermektedir. Bu ve benzeri sorunlar, afet sonrası gerçekleşen göçlerin, afetzedeler açısından kurtuluşun ziyade zorlu şartlara doğru savrulmalarına neden olmaktadır. Ortaya çıkan koşullara hazırlıklı olunmadığı ve gerekli müdahaleler gerçekleştirilmediği takdirde afetzedeler, yeni bir afetin karşısında kendilerini bulabilmektedir (Varol & Gültekin, 2016). Bu bağlamda, göç eden afetzedelerin temel ihtiyaçları analiz edilerek öncelik sırasına göre temin edilmeli ve bu kişilere gerekli destekler sağlanmalıdır. Sosyal hizmet bünyesinde sunulan hizmetler, afetzedeler eski normallerine dönüncüye kadar sürdürülmeli ve kişilerin profiline uygun müdahaleler gerçekleştirilmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Deprem başta olmak üzere afetler, koşullarıyla mücadele edebilmek adına büyük hazırlıklar gerektiren doğal olaylardır. Doğal afetlerin büyüklüğü ve etkileri, afetin şiddetine göre değişse dahi her afetin önlem alınabilecek ortak noktaları mevcuttur. Doğal afetler, bireylerin bilinçlendirilmesi, afet alanında eğitici programların düzenlenmesi gibi önlemlere ihtiyaç duysa da bu noktada makro ölçekte çalışmalar ve planlamalar ön plana çıkmaktadır. Türkiye tarihi boyunca şiddetli denebilecek birçok doğal afete şahitlik etmiştir. Bu afetler, çok sayıda insanı etkilemiş ve mağdur etmiştir. Afetler sonrasında, afetzede sayısındaki fazlalık, verilebilecek hizmetlerin yeterliliğini ve verimliliği zedelemektedir. Afetin etkisi ve sonuçları büyüdükçe kontrol edilmesi de güçleşmektedir. Bu nedenle, en ağır senaryolar oluşturularak, bu senaryolardaki afetlere yönelik makro ölçekte çalışmalar yapılmalı ve kaynaklar ihdas edilmelidir.

Afet ve kriz durumlarında görülen olumsuz koşulların ortadan kaldırılması amacı ile afetin tüm aşamalarında pek çok hizmeti sunmakla sorumlu olan kurum, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır. Afet mevzuatı incelendiğinde, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının aynı ve nakdi yardımlar, psikososyal destek gibi alanlarda faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Bu açıdan, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere sosyal hizmet uygulamalarını yürüten kurum ve kuruluşlar gerek mevzuat bağlamında gerekse pratikte desteklenmesi önem arz etmektedir. Ne yazık ki ilgili yapılar, olağanüstü dönemlerde olağan bürokratik anlayışla yavaş ve yetersiz kalabilmektedir. Ayrıca afetlerin yönetiminde birçok kurumun kolektif çalışması gerektiğinden özellikle afet sonrası sürecin yönetiminde koordinasyon sorunları yaşanabilmektedir. Afetin kapsamı ve etkileri büyüdükçe sürecin koordine edilmesi daha zor hale gelebilmektedir. Bu nedenle, bu görevi üstlenen Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD)’nın gerekli kapasiteye sahip olduğundan emin olunmalı ve gerekirse bu sorumluluğu paylaşabileceği özel durumlara müstesna organizasyonlar, süreç içerisinde geçici olarak oluşturulmalıdır.

Bununla birlikte, afetzedeler, yaşanan afetler sonrası zorunlu olarak başka bölgelere göç etmek durumunda kalabilmektedirler. Afetzedeler, göç ettikleri yerlerde farklı zorluklarla sınanmakta ve mücadeleleri sertleşmektedir. Göç eden afetzedeler, bir yandan buldukları yere adapte olmaya çalışırken bir yandan da ihtiyaçlarını temin etmek, yaşamış oldukları travmanın izlerini silmek ve eski normallerine dönmek gibi meselelerde uğraş verirlir. Bu süreçte,

afetzedelere yönelik sunulan sosyal hizmetler kapsamında rehberlik faaliyetleri, kaynaklarla buluşturma, psikososyal uygulamalar yer almaktadır. Ancak bu hizmetler, belirli bir prosedür çerçevesinde sunulmakta, dezavantajlı olan gruplara yönelik imtiyaz ise kişi ve kurumların inisiyatifine bırakılmaktadır. Bu açıdan, afetzedelerin dezavantajlı konumlarından sıyrılabilmesi adına, özellikle deprem sonrası yaşanan göç sürecinde, afetzedelerin takibinin sürekli olarak yapılabileceği ve belirli aralıklarla geri bildirim alınabilecek bir mekanizma oluşturulması yerinde olacaktır. Afetzedelere sağlanan imkân ve hizmetler, yöresel olarak da farklılık gösterebileceği için bu gruba sunulan asgari hizmetler, yerel düzeyde de standardize edilmelidir. Kişilerin takip mekanizmasından çıkması ve dezavantajlı gruplardan ayrı değerlendirilmesi ise bizzat kişilerin kendi istekleriyle mümkün olmalıdır. Afettede profilleri, yaşanan travmaların güçlük dereceleri, engellilik durumu gibi özel koşullar nedeniyle de farklılık gösterebileceği için afetzedelerin her birine özel uygulamalar gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2014). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. 12 10, 2024 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> adresinden alındı
- AFAD. (2014). *Türkiye Afet Müdahale Planı*. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. 6 12, 2024 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani> adresinden alındı
- AFAD. (2018, 3 5). *T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı*. <https://www.afad.gov.tr/deprem-onesesi-ani-ve-sonrasi-alabileceginiz-onlemleri-biliyor-musunuz> adresinden alındı
- AFAD. (2024). *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı*. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri> adresinden alındı
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2022). *2023 Yılı Performans Programı*. Ankara.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). *Psikososyal Destek Nedir?* https://www.aile.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Psikososyal_Destek_%20Nedir.pdf adresinden alındı
- Akdur, R. (2000). 21. Yüzyılda Türkiye. *Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-3* (s. 1-2). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Alakara Özcan, G. (2018). *Afetlerde Psikososyal Destek Hizmetlerinin AFAD'da Çalışan Sosyal Çalışmacılar Tarafından Değerlendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Anabilim. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, A. (2023). Afetlerde Risk ve Kriz İletişimi. İ. Aydemir, & M. Öztürk (Dü) içinde, *Afet ve Krizlerde Sosyal Hizmet* (s. 311-332). Akademisyen Kitabevi.
- Artan, T., & Özkan, A. O. (2020). Afetler ve Sosyal Hizmet. *Journal of ADEM*, 1(1), 47-54.
- Aykaç, B. (2001, 12 01). Kamu Yönetiminde Kriz ve Kriz Yönetimi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 123-132.
- Bilici, G. (2021). Afetle Mücadelede Kriz Yönetimi: Konya İlinde Nitel Bir Araştırma. *International Social Sciens Studies Journal (SSSJJournal)*, 7(82), 2125-2134. doi:10.26449/sss.3169
- CDAC Network. (2009). *About CDAC Network*. Mart 21, 2024 tarihinde <https://www.cdacnetwork.org/> adresinden alındı
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(17), 67-91.
- Demirelli, M. A., & Sargın, N. (2023). Psikososyal Destek ve Psikolojik İlk Yardım. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 3(2), 81-92.
- Demiröz, F., & Tomas, S. A. (2019). *Psikososyal Müdahaleler ve Temel İlkeleri*. Ankara: T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNICEF Türkiye Temsilciliği Yayını.
- Demirtaş, H. (2000, Nisan 1). Kriz Yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(23), 353-373.
- Deniz, O., Yıldız, M. Z., Parin, S., & Erdoğan, R. (2017). Deprem ve Göç: 2011 Van Depremi Örneği. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 3(10), 1426-1444. doi:10.26449/sss.202
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (2000). *Doğal Afetler Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- Dey, B., & Singh, R. B. (2006). *Natural Hazards and Disaster Management*. Delhi: Published by central Board.

- Emirza, E. G., & Gülürmak Güler, K. (2023). Afet Sonrası Erken Psikososyal Müdahale: Psikolojik İlk Yardım ve Hemşirelik. 80.
- Genç, F. N. (2009). Kriz Yönetimi ve Kamu Yönetiminde Uygulanabilirliği. *Journal of Productivity*, 4, 7-22.
- IASC. (2007). *IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings*.
- Karancı, A. N., & Ünal, Y. (2023). *Afetlerde Psikososyal Destek Rehberi*. İstanbul: İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi (İSMEP).
- Keskinel, B., & Doğan, C. (2020). Göç, Çokkültürlülük ve Toplumsal Uyum. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 6(2).
- Ketin, İ. (1968). Türkiye'nin Genel Tektonik Durumu ile Başlıca Deprem Bölgeleri Arasındaki İlişkiler. *Bulletin of the Mineral Research and Exploration*, 71(71), 129-135.
- Khumairoh, Z., Widana, I. K., & Sumantri, S. H. (2021). The Role of Communication as the Disaster Risk Reduction in Indonesia Capital City Transference Policy. *In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 708(1). doi:10.1088/1755-1315/708/1/012101
- Kılınç, Z., & Bezci, B. (2014). Kentleşme, Gecekondu ve Hemşerilik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 323-344.
- Kızılay. (2008). *Afetlerde Psikososyal Uygulama Rehberi*. Ankara: Kızılay Yayınevi. 09 01, 2024 tarihinde https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/20725363_afetlerde-psikososyal-destek-uygulama-rehberi.pdf adresinden alındı
- Koç, M., & Yalçın, S. (2023). Afetlerde Krize Müdahale: Kahramanmaraş Depremi'nde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Çalışmaları. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 93-105. doi:https://doi.org/10.57114/jswrpub.1257945
- Kök, H. (2023). Afetlerde Kriz Yönetimi ve Sosyal Hizmet Örgütleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 7(1), 1-17.
- König, K. (1991). Comments on The Chernobyl Disaster and Nuclear Fallout. U. Rosenthal, & B. Pijenburg (Dü) içinde, *Crisis Management and Decision Making*. Almanya: Springer, Dordrecht. doi:https://doi.org/10.1007/978-94-011-3398-2_3
- Oktar, M. N., & Uyanık Negiz, Z. (2023). Covid-19 Salgın Döneminde Psiko-sosyal Destek Uygulamasında Aktif Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 10(1), 246-276. doi:https://doi.org/10.30798/makuiibf.1097402
- Ökde, F. (2023). Kentlerde Zorunlu Göçün Etkileri: Hakkari Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 55, 61-80. doi:https://doi.org/10.22139/jobs.1443191
- Örçen Güler, İ., & Azimli Çilingir, G. (2020). Afet Politikalarında Risk Unsuru ve Afet Mevzuatında Risk Yönetimi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 152-165. doi:https://doi.org/10.33712/mana.687889
- Övgün, B., & Gül, H. (2019). Kriz Yönetiminde Reform. *Resilience*, 3(2), 173-181. doi:10.32569/resilience.591738
- Özçelik, E. (2020). Afetlerde Sosyal Hizmetler. *Afet ve Risk Dergisi*, 3(1), 46-55. doi:https://doi.org/10.35341/afet.680665
- Sağiroğlu, A. Z., Ünsal, R., & Özenci, F. (2023). *Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri: Durum Değerlendirme Raporu*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Salman, İ. (2014). *Bilişsel Davranışçı Terapide Terapistlerin Ödevleri ve Ödev Uyumunu Artırıcı Teknikleri Kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Psikoloji, Kocaeli.
- Sertkaya Doğan, Ö., & Doğan, M. (2022). Türkiye'nin Jeopolitiği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(2), 320-339. doi:https://doi.org/10.33712/mana.1159064
- Sırma, A., & Aslan, A. (2024). Sosyal Hizmette Güçlendirme Yaklaşımının Göç Çalışmaları Alanında Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 185-207. doi:https://doi.org/10.61861/spshcd.1587014
- Südaş, İ. (2004). 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkileri: Gölcük (Kocaeli) Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 13(1-2).
- Şavur, E., & Arslan Tomas, S. (2010). Terör Olayları Sonrasında Psikososyal Destek Hizmetleri. *Kriz Dergisi*, 18(1), 45-58. doi:https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000310

- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2024, Şubat 8). <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-birlik-ve-dayanisma-gucu-depremler-inandi-asrin-felaketi-asrin-dayanismasina-donustu8#:~:text=120%20bin%20kilometre%20karelik%20alanda,107%20bin%20213%20vatanda%C5%9F%C4%B1m%C4%B1z%20yaraland%C4%B1.adresinden%20alindi>
- T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı. (2020). *Kriz İletişim Yönetimi Rehberi*. Ankara. 1 2, 2025 tarihinde <https://www.icisleri.gov.tr/icguvenlik/kriz-iletisim-yonetimi-rehberi> adresinden alındı
- Terzi, E., & Koçak, Y. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3).
- Türk Kızılayı. (2008). *Afetlerde Psikososyal Destek Uygulama Rehberi* (1. b.). Ankara: Yorum Basın Yayın.
- Varol, N., & Gültekin, T. (2016). Etkin Bir Güç Faktörü: Afetler. *Antropoloji*, 32, 43-51. doi:https://doi.org/10.1501/antro_0000000337
- Yazıcıoğlu, M. N., & Aktel, M. (2024). 1999 Marmara Depremi'nin Türk Kriz Yönetimine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 15(44), 1476-1492. doi:<https://doi.org/10.21076/vizyoner.1449562>
- Yeşildal, A. (2020). Doğal Afetlerle Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü ve Kapasite Sorunları: Esnek Şehir Uygulaması. *Firat University International Journal of Economics and Administrative Sciences*, 4(1), 87-116.
- Yılmaz, G. G., & Şikar, A. (2023). Afetlerin Etkilerinin Zorunlu Göç Bağlamında İncelenmesi: 2023 Kahramanmaraş Depremi. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(4), 1247-1268. doi:<https://doi.org/10.35341/afet.1290767>
- Zengin Demirbilek, E., & Şahin, D. (2023). Doğal Afet ve Kriz Yönetiminde Sosyal Medyanın Etkisi: Kahramanmaraş Merkezli Deprem Felaketi Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 322-333. doi:<https://doi.org/10.52642/susbed.1289335>